

Alföldi Ágnes Dóra^[1]

Gondolatok a büntetőeljárásbeli bizonyítás jelentőségéről és fogalmának elméleti megközelítéséről

A büntetőjog és büntetőeljárásjog a társadalmakban való megjelenésüktől kezdve komoly hatásokat fejtenek ki az emberi közösségekben kialakult magatartási normákra. A bűnösség kérdésének vizsgálata már az ókori civilizációkban is gyakran felmerülő jelenség volt. A bűnösség megállapításához - legyen szó primitív vagy modern társadalmakról - mindig szükségesnek mutatkozik egy olyan tényező, jelenség külvilágban való megnyilvánulása, amely alkalmas lehet arra, hogy alapot adjon a „társadalomellenes” magatartást tanúsító személy bűnösségének megállapítására. Amióta létezik az állam büntetőmonopóliuma, azóta talán a legsarkalatosabb pontja „a bűnössé nyilvánítás folyamatának” a *bizonyítás*, hiszen ha valakit bűnösnek találnak, akkor az általa elkövetett bűncselekmény súlyához mérten komoly hátrányokat szenved el, akár hosszú időre el is szigetelik a társadalomtól. A modern jogrendszerek büntetőeljárás kódexei komoly garanciákat építettek szabályaik közé annak elkerülése érdekében, hogy akár egy ember is ártatlanul bűnhődjön, vagy a kellénél szigorúbb büntetést kapjon. Ennek megfelelően a büntetőeljárásnak az a feladata, hogy a büntetőigény szempontjából jelentős tényállást felderítse, megállapítsa, és a tény a büntetőjogi szabályok alapján elbírálja. A ténykérdések tisztázása bizonyítás útján, a bizonyítás eszközeiből származó bizonyítékok alapján történik. A bizonyítás tehát nem csak általában véve a büntetőeljárás kulcsfontosságú eleme, hanem kulcsfontosságú momentuma a bírósági eljárásnak is^[2]. A bizonyítás nem pusztán a jog területén játszik szerepet. Mindenütt találkozhatunk vele, ahol szükséges, hogy valamely tény, állítás, jelenség valóságának megfelelő mivoltát kimutassuk. A bizonyítás tehát az emberi megismerésnek is nélkülözhetetlen általános módszere.

1. A bizonyításról, mint megismerési folyamatról általában

A bizonyítás szó hallatán sokan, laikusként a bírósági tárgyaláson lezajlott eseményekre gondolnak, holott a helyzet nem ennyire egyszerű. Ahhoz, hogy egy büntetőügy bírósági szakaszba eljusson elkerülhetetlen az, hogy egy meglehetősen sokrétű és a terhelt bűnösségének kiderítésére irányuló cselekmények összekapcsolódó sorozata tárja fel az ügy szempontjából relevanciával bíró összes körülményt. A büntetőeljárás keretében folytatott

bizonyítás tehát tartalmilag nem más, mint az igazság megállapítására irányuló megismerés. Ennek a vizsgálódási folyamatnak az eredményeképpen feltárt büntetőjogilag releváns tények értékelése során alakul ki a bírói meggyőződés a terhelt bűnössége, vagy éppen ártatlansága tárgyában. Mielőtt azonban rátérnénk a bizonyítás általános tudományos, valamint a büntetőeljárás jog tudománya által kialakított nézeteinek vizsgálatára, néhány alapvető definíció egymástól való elhatárolása szükséges a bizonyítással összefüggő és a bizonyítás részeként megjelenő tényezők vonatkozásában.

Megalapozottan fogalmazódik meg mindenkinben az a kérdés, hogy valójában mi is az a *megismerés*, valamint hogy egyáltalán *megismerhető* - *e a valóság* vagy *a múlt egyes eseményei*? Erre a kérdésre az 1960 – as években a dialektikus materializmus ismeretelméleti megközelítése alapján igennel válaszolhattunk[3]. A közel 40 évvel ezelőtt megalkotott nézet szerint az ismeretelméletben éppúgy, mint a tudomány minden más területén dialektikusan[4] kell elmélkedni, vagyis nem szabad feltételezni, hogy a megismerésünk kész és változatlan, hanem meg kell vizsgálni, hogy milyen módon keletkezik a nem tudásból a tudás, és hogy milyen módon lesz a nem teljes, nem pontos tudásból teljesebb és pontosabb tudás. Az ember nem ismer ma minden történeti, a múltban lejátszódó eseményt, azonban az ismeretek gyarapodnak, és új összefüggéseket fedeznek fel új módszerek által. Habár nem tudunk a múltból mindent, képesek vagyunk megismerni a múlt eseményeit, és ez a képesség a megismerhetőség tételét igazolja. A megismerés fogalmának kortárs megközelítése már némileg másképpen közelíti meg a kérdést. Ezen álláspont szerint a tények csakis a megismerésben, a megismerés által, az ember kognitív tevékenysége vonatkozásában tárhatók fel. Az adott – feltárássra váró – történés kapcsán a ténymegállapítás önmagában végtelen változatosságú lehetőségeket hordoz, amelyek közül az ember kizárólag olyanokat tár fel, amelyeknek a konkrét megismerése a célrendszerbe beleilleszkedik. Bármennyire is behatárolt és befolyásolt legyen valamely történés érzékelésének, tudatosításának és fogalmiasításának iránya, módja és kapcsolódási rendszere - mint maga a problémaérzékelés központja –, a megismerés elviekben és saját körében is nyitott. Nyitott térben és időben és az eltérő elméletek és módszerek vonatkozásában. A jogi folyamatokban bizonyosan nem a tényeket szülő helyzet monografikus leírása, mint valamiféle tőlünk teljességgel független objektivitásnak az emberi intellektusban történő reprodukáltatása jön létre[5].

A büntetőeljárásban teljes bizonyossággal lehet állítani, hogy a megismerés tárgya a múlt valamelyik eseménye. A bíróság, de előtte a nyomozóhatóság és az ügyész is, a középpontba helyezett eseményt közvetett módon ismerheti meg. Ennek a közvetett megismerésnek az alapja más személyek (elkövető, tanú, szakértő stb.) észlelései, valamint az esemény következtében megmaradt nyomok[6]. Ezek a nyomok azonban nem valószínű, hogy felderítésükkor a keletkezésük idején fennálló formában megmaradnak. A

változás és átalakulás törvényszerűségeinek az ember alá van vetve, és a nyom, amit őriz az emlékezete, vele együtt változik vagy tűnik el. A tanú felejt vagy meghal, a nyomként értékelhető lábnyomot széttapossák, vagy az eső elmossa, az ujjlenyomatot elkenik, vagy a fémen lévő nyomok a korrodálódás miatt eltűnnek. Ezek a változások magukba foglalnak minden mozgást és kölcsönhatást. Ennek megfelelően a büntetőeljárásban az említett változásokat anyagmozgásként kell figyelembe venni, ezért kialakultak olyan módszerek és mechanizmusok, amelyek képesek előidézni az események változását, valamint nyomkeltő hatásuknak köszönhetően lehetővé teszik a múlt eseményeire való visszakövetkeztetést és azok rekonstruálását.

Felmerül a kérdés, hogy mennyire azonosítható egymással a „megismerés” és az azzal szoros kapcsolatban álló „megállapítás”. Azt kell mondani, hogy egyáltalán nem azonosíthatóak egymással, ugyanis a bizonyítás színterén ezek a folyamatok más – más szinten helyezkednek el. Ennek az a magyarázata, hogy a megismerés révén a megismerő alany tudatilag ragadja meg, adekvát módon tükrözi a megismerés alá vont tárgyat. Ezzel szemben a megállapítás pedig azt jelenti, hogy ezt az ismeretet mások számára is hozzáférhetővé teszi, más néven megfogalmazza és kinyilvánítja. Emellett megállapítható az is, hogy a *bizonyítás* sem azonosítható a *bizonyítékok alapján történő megismeréssel*. A bizonyítékok alapján történő megismerés ugyanis egy közvetett megismerést jelent, vagyis a megismerés alanya nem közvetlenül érzékeli, észleli a megismerés tárgyát, hanem a vele valamilyen összefüggésben (nagyraoszt ok - okozati összefüggés) lévő más jelenségek tükrében, és e jelenségek léte, állapota alapján, valamint az összefüggések jellegének ismeretében a gondolkodás segítségével, logikai műveletek útján jut el a megismerendő jelenség tudati megragadásához. A bizonyítás ezzel ellentétben viszont egy tevékenység, amely révén a már megszerzett és közölt ismeret igaz volta felől a közlés címzettjében igyekszik meggyőződést kelteni a közlő[7].

A bizonyítás folyamatában a bizonyíték meghatározásánál megkerülhetetlen és központi fogalom a „tény”. Ténynek tekintendő az anyagi világ bármilyen konkrét, külvilágban is érzékelhető megjelenési formája, jelensége. A tény tehát az anyagi világ értelmezésére szolgáló kategória. Ténynek tekintendő bármilyen objektíve létező vagy létezett olyan egyedi, térben, időben és okozati kapcsolatban meghatározható (körülírható) jelenség, amely attól független, hogy ismerjük - e, sőt, attól is, hogy érdeklődünk - e iránta.

A tényről meg kell különböztetni az *adatot*, ugyanis az adat nem tény, hanem tényre vonatkozó ismeret, a tény tudati képe, amely szerencsésebb esetben a tényt – vagy legalább annak lényeges elemeit – híven adja vissza. A *bizonyíték* pedig nem más, mint a jogalkalmazási eljárásban olyan jogszerűen szerzett és előírt formában megjelenő adat, amely a tény alakszerű bizonyítására alkalmas[8]. A büntetőeljárásban a bizonyítás tárgyának a megállapítandó és bizonyítandó tényeket tekintjük, azokat pedig, amelyek segítségével a

bizonyítandó tényre következtetések alkothatók bizonyító ténynek minősülnek[9]. A tény létezése vagy nem létezése egy objektív fogalom, amely független az azt érzékelő személytől. Azonban joggal merül fel a kérdés, hogy mi is számíthat jogilag releváns ténynek. A jogi relevancia olyan viszony, mely a jogi (anyagi és eljárási jogi) szabály tartalmának elemei és az objektív valóság bizonyos jelenségei között áll fenn.[10] Ez azt jelenti, hogy a valóság elemeihez a jog jogkövetkezményeket kapcsol, így a „tény” generális jogi értékelést nyer a jogalkotó részéről, aminek következtében konkrét jogvitákban és eljárási jogviszonyokban is jogi értékelést nyerhetnek. Ezzel párhuzamosan - a jogilag releváns tények körét leszűkítve - *Erdei Árpád* megalkotta a ténymegállapítási, azaz a bizonyítási relevancia fogalmát, amely nem más, mint a jogi probléma megoldásában szerepet játszó jelenségek és az ezek létezésének megállapítására, vagy cáfolására szolgáló elemek között fennálló kapcsolat[11].

A bizonyítás tehát egy átfogó és az eljárás más szakaszában is megjelenő cselekménysorozat. A büntetőeljárásban a bizonyítás egy emberi megismerő tevékenység, melynek elsődleges célja a múltban történt – jogilag releváns - tények megismerése, majd ezeknek megfelelően a helyes jogi minősítés megállapítása, és a büntetés kiszabása, vagy a vádlott felmentése. Ehhez kapcsolódóan a Legfelsőbb Bíróság is kimondta, hogy a bűnösséget megalapozó tényállás megállapítására csak akkor kerülhet sor, ha a bizonyítékok olyan bizonyosságerejűek, amelyek a bűncselekmény más által való elkövetésének lehetőségét kizárják[12].

Eljárásjogi értelemben a bizonyítás a jog által szabályozott tevékenység, amelyben meghatározott alanyok, konkrét bizonyítási eszközökkel vehetnek részt, és tevékenységük a törvényileg meghatározott kérdések eldöntésére irányul. Vannak esetek, azonban amikor ez a megismerés akadályba ütközik, melynek számtalan oka lehet. Előfordulhat, hogy az események szerencsétlen egybeesése miatt hiúsul meg a bizonyítás, például meghal a tanú, az eső elmosa a nyomokat, de sajnos az is előfordul, hogy emberi mulasztás okán vesznek el, vagy válnak felhasználhatatlanná a bizonyítékok[13]. Ahhoz, hogy a bizonyítás eszközeként ténybeli adatokat lehessen felhasználni, nem elég anyagi megnyilvánulási formát nyerniük, hanem bizonyos eljárásjogi követelményeknek is meg kell felelniük. Itt jutnak szerephez az olyan alapelvek, mint a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban Be.) 4. §-ában lévő *in dubio pro reo* szabály, melynek értelmében a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére. Az eljárási garanciákkal párhuzamosan a törvény bizonyítási tilalmakat is felállít, és követelményként fogalmazza meg a bizonyítás törvényességét, valamint a személyiségi jogok tiszteletben tartását. Mindezen túl a Be. értékelési tilalmat is megállapít, ami magában foglalja a bizonyítékok törvényellenes megszerzésének tilalmát[14].

2. A bizonyítás meghatározása általános elméleti és jogtudományi nézőpontból

2.1. Általános elméletek a bizonyítás definiálására

A bizonyítás elméleti megközelítései a tudományterületeken belül elsősorban a természettudományokban jelennek meg[15]. Itt a bizonyítás tipikusan és kizárólag az empirikus megismerésen alapul, amelynek központi kérdése az ok és okozat közötti összefüggés feltárása. Emellett a társadalomtudományokban is igen erősen – természetesen más nézőpontból vizsgálódva – jelen van a bizonyítás elméleti meghatározása.

A társadalomtudományokban a bizonyítás nem az empirikus észlelésen alapul, nem jellemzi az okozatosság kizárólagos vizsgálata. Ezen a területen elsősorban a már lefektetett szabályokban (jogszabályokban) megtestesülő normák értelmezése során felmerült kérdések és kételyek várnak megoldásra, vagyis alapvető kérdésként általában az merül fel, hogy az egyedi esetre a rendelkezésre álló absztrakt jogi norma alkalmazhatóvá válhat - e. Ebben a megközelítésben a normaszöveg az a kiindulópont, amely meghatározza a bizonyítás lehetséges és szükséges irányait az adott ügyben. A bizonyítás során megjelenő, összekapcsolódó cselekmények láncolata alapvetően a történeti tényállás tisztázása érdekében kerül alkalmazásra, melynek az lesz a célkitűzése, hogy eldönthetővé váljon, hogy egy tény bizonyításához mennyire elegendőek a bizonyítás folyamán előkerülő adatok, információk, vélelmezett jelenségek vagy a valónak elfogadható tények. A filozófia tudományban a bizonyítás egy logikai műveletnek felel meg, ami azt jelenti, hogy szükséges és elégséges tételekből kiindulva mutatja ki valaminek az igaz voltát[16].

A bizonyítás az alaki jog egy olyan szerves része, amely minden jogterületen jelentőséggel bír. A bizonyítás, mint tevékenység nem szűkíthető le csupán a büntető és polgári perre, hiszen minden olyan eljárás szükségképpen velejárója, amely tények megállapítását vagy állítások igazolását tűzte ki célul[17]. Függetlenül attól, hogy polgári, közigazgatási, szabálysértési vagy büntetőeljárásról van szó, a bizonyítás – mint összefüggő eljárási cselekmények láncolata – minden eljárás esetében arra irányul, hogy az eljárás tárgyává tett kérdés vonatkozásában valamilyen jogilag releváns ténynek, állításnak, adatnak vagy feltevésnek a valósággal egyezősége, azaz igazságtartalma kerüljön feltárásra olyan tények alapján, amelyek már igazoltan valónak bizonyultak.

A jogtudományban kialakult bizonyításelméleti nézetekre jelentős mértékben hatással voltak a jogelméleti gondolkodók eredményei. A jogtudományi bizonyításelmélet azonban gyökeresen különbözik a bizonyítás jogfilozófiai megközelítésétől, ugyanis nem a bizonyításra vonatkozó gondolkodásmódot, hanem a konkrét eljárási cselekmények, a valóság megismerésének és egyben teljes körű felderítésének kérdéseivel foglalkozik. A jogtudomány folyamatos fejlődése során számtalan jogirodalmi álláspont alakult ki a bizonyítás általános és büntetőeljárásbeli meghatározása érdekében.

Mielőtt azonban rátérnénk a bizonyításra vonatkozó különböző álláspontok ismertetésére, érdemes tisztázni, hogy mit is jelent tág értelemben véve, általánosságban a bizonyítás. A Révai Nagylexikon[18] definiálása szerint a bizonyítás nem más, mint „logikai értelemben valamely ítélet valóságának vagy valótlanának kimutatása egyes okokból[19].” Kétféle úton érhetünk célra a fogalom kialakítása érdekében. Az első esetben a bizonyítás alanyának tartalmát egy általánosabb fogalom alá helyezzük, és ennek valamely lényeges elemét vonatkoztatjuk az alanyra, vagyis az általánosból következtetünk a különösre. Ekkor a bizonyítás deduktív. A második esetben kimutatjuk, hogy az alanyfogalom körébe tartozó minden egyes fajtát külön – külön össze lehet egyeztetni az adott állítással, tehát az egész alanyt is. Tehát ekkor a különösből következtetünk az általánosra, így a bizonyítás ez esetben induktív lesz[20]. Ha az ítélet igazolására részben dedukciót, részben pedig indukciót használunk a bizonyítás vegyes. Mindkét esetben szükséges kiindulnunk egy olyan tételből, amely bizonyításra nem szorul, különben a bizonyítás[21] a végtelenségbe húzódná. Az ilyen, önmagukban is bizonyos tételeket (axióma) egy elvből kiinduló ítélet és következtetéseket - melyek szükségképpen a bizonyítandó ítéletre vezetnek - érveknek, okadatoknak nevezzük (argumentum). Az érvekben rejlik a bizonyító erő (vis probandi), melyek forrása maga az érvek tartalma, tehát a bizonyítás anyaga, vagy azoknak elrendezése és csoportosítása, mint a bizonyítás alakja. Ennek megfelelően a bizonyítási eljárás (modus probandi) is kétféle lehet. Egyenes (direkt), ha a bizonyítandó tétel igazságát közvetlenül az érvekből vezetjük le, közvetett (indirekt, apagógikus) pedig, ha a bizonyítandó tételnek az igazságát az ellenkezőnek lehetetlenségéből következtetjük (deductio ad absurdum). Az indirekt és induktív bizonyításnak kisebb a bizonyító ereje, mint a deduktív bizonyításnak. A deduktív bizonyítás ugyanis kimutatja, hogy miért is helyes az állítás, míg az induktív bizonyítás kimutatja ugyan hogy helyes, de nem mondja meg, hogy miért helyes az állítás, az indirekt pedig csak azt határozza meg, hogy az ellenkezője lehetetlen.

2.2. A bizonyítás meghatározása a büntetőeljárás talaján

A bizonyítás a büntetőeljárás legfontosabb és legsarkalatosabb része, amely annak célja és egyben eszköze is. A bizonyítás célja ugyanis az adott ügyre vonatkozó objektív igazság megismerése annak érdekében, hogy a hatóságok megalapozottan tudjanak állást foglalni a bűncselekmény megtörténése, illetve a terhelt büntetőjogi felelőssége kérdésében. A bizonyítás e cél szolgálatában eszköze is a büntetőeljárásnak, mivel a bizonyítás, mint folyamat a bizonyítékok felkutatását, összegyűjtését, rendszerezését és értékelését is jelenti[22].

A büntetőeljárás tudományában több álláspont is kialakult a büntetőeljárásbeli bizonyítás kérdéskörében. A jogtudományban a bizonyítás elméleti kérdései általában akkor kerülnek a figyelem középpontjába, amikor a múlt megismerhetőségével kapcsolatosan kétségeink támadnak, amikor

bizonytalanok vagyunk abban, hogy a filozófiai ismeretelmélet törvényei kiterjeszthetőek – e a jog területeire, amikor nem tudjuk eldönteni, hogy kimunkálhatóak – e a jogi bizonyítás általános elvei. Ebbe a körbe tartozik az is, mikor a polgári és büntetőjogi megismerés folyamatai között olyan minőségi különbségek vannak, amelyek miatt a kétféle igazságszolgáltatás elméleti megalapozása sem hozható közös nevezőre, vagy amikor még az is vitathatóvá válik, hogy egyetlen jogágon belül az eljárás különböző szakaszaiban folyó megismerő tevékenység bizonyításnak tekinthető – e egyáltalán.

A bizonyítás fogalmát tanulmányozhatjuk általános ismeretelméleti síkon, mint a világ megismerhetőségét és a megszerzett ismeretek ellenőrizhetőségét. Ide tartozik az is, amikor a múltbeli eseményeknek a jogi formához között megismerése van folyamatban, melyhez joghatás is fűződik. Leszűkítve a megismerést büntetőeljárásjogi nézőpontra[23], nagyon leegyszerűsítve nem jelent mást, mint a büntetőeljárásban megvalósuló büntetőeljárási jog által szabályozott megismerést[24].

A büntetőeljárás keretében lefolytatott bizonyítás tartalmilag az igazság megállapítására irányuló megismerés. A megismerés valamely tárgyra vonatkozóan a kutató elmében (megismerés alanyában) végbemenő folyamat a nem – tudástól a tudás felé, melyek tanulmányozása a filozófiai ismeretelmélet feladata. Az ismeretelmélet általános érvényű tételeit azonban nem lehet mechanikusan átvinni a jogalkalmazás területére, mert a büntetőeljárásban a megismerés a múltban lejátszódott eseményekre (történetekre), azaz korábban bekövetkezett egyedi tényekre vonatkozik. Ezzel függ össze, hogy a büntetőeljárásban folytatott bizonyítás és a logikai bizonyítás tárgyai között különbség mutatkozik. *Kornis Gyula* szerint logikában valamit bebizonyítani annyit tesz, mint egy ítélet igazságát (érvényességét) más kétségbevonhatatlanul bizonyos ítéletek igazságából kimutatni. Ezzel szemben a büntetőeljárásban a bizonyítás az ismeretlen és múltbeli tények megismerésére irányul. A megismerés tárgya tehát nem egy általános tétel, hanem egyedi tény (illetve több tényből álló „tényállás”), jellege ezért ún. *ténybizonyítás*, a bizonyítandó tények köre pedig jogszabályok által meghatározott. A kérdés azonban továbbra is fennáll. Vajon mit fogadunk el igazságnak? A büntetőügyben a bíróság az anyagi igazság megragadására törekszik, hogy következtetései és ítélete – a ténybizonyításon alapuló megismerés eredményeként – ne a maga szubjektivitásának legyenek kifejezői, hanem annak a tárgynak, ami az egyedi tényállítás -, amely a megismerés célja volt[25]. Emellett *Tremmel Flórián* bizonyítás fogalma törekszik kiemelni a bizonyítás lényegeként annak ismeretelméleti jellegét, valamint azt a tulajdonságát, hogy a büntetőeljárásban túlmutató kategória. Szerinte a bizonyítás a büntetőeljárásban annak részét alkotó közvetett és összetett megismerési folyamat. A bizonyítás a büntetőeljárásban olyan megismerési folyamat, amely az egyedi ügyben, a büntetőjogilag releváns, túlnyomórészt múltbeli tényállásra irányul, és a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos

tevékenységben realizálódik[26]. Ugyancsak helyesen hangsúlyozza a bizonyítás „szolgáló” szerepét, amely lényegét tekintve a bűnügyben releváns ténykérdések eldöntéséhez kapcsolódik.

A magyar jogtudományban többféle klasszikus nézet alakult ki a bizonyítás fogalmi megállapítása érdekében. A két legmeghatározóbb és egyben egymással szemben álló irányzat – a logikai és processzuális - ma is sok szerző által elfogadott álláspontokat fogalmaz meg. Emellett természetesen léteznek „kisebb” elméleti megközelítések is, mint például az ismeretelméleti nézőpont, kriminalisztikai bizonyításelmélet, a bizonyítás perrendszerű felfogása vagy a pszichikai irányzat.

2.2.1. A bizonyítás logikai megközelítése büntetőügyekben

A büntetőeljárásban – mint minden emberi megismerő tevékenységben – a megismerés szempontjából az érzékelésnek és a racionalitásnak is kiemelkedő szerepe van. A tanú, a szakértő ismereteket érzékelés útján szerez, és azokat fogalmak, ítéletek, következtetések által gondolatokká formálja.

A logika tudományának tárgykörébe tartozik a bizonyítás, amelynek különféle módszereit – dedukció, indukció, hipotézis, analógia – meghatározza. A logika értelmében a bizonyítás egy olyan gondolati művelet, amelyben valamely kijelentés igazságát más igaz kijelentésekkel igazolunk, illetve egyes kijelentésekből új, igaz kijelentéseket vezetünk le. A büntetőeljárás minden szakaszában találkozhatunk a logika szabályainak megfelelően lefolytatott bizonyítással. A büntetőeljárásban minden eljárásban részt vevő szervnek egy ún. „problémát” kell megoldania és a probléma megoldásához eljárási cselekmények – különböző műveletek, nyomok felkutatása, vizsgálat, bizonyítási kísérlet, a terhelt és tanú vallomásának értelmezése – és logikai műveletek elvégzése szükséges[27]. A bizonyítás[28] a formális logika szerint egy olyan eljárás, amelynek célja valamely állítás igaz vagy hamis voltának kimutatása tisztán gondolati tevékenység útján, vagyis a dialektikus jellegű és az objektív igazság megállapítására irányuló eljárás[29].

A büntetőjogi felelősség megállapításának fő színtere a bírósági tárgyalás, azaz egy ún. „törvényszéki helyzet”, ahol az állítások tartalma és a hozzájuk rendelt igazságérték összekapcsolhatóságának a végső megítélése folyik. Ugyanazon állításról a vádló azt próbálja bizonyítani, hogy igaz, a védő pedig azt, hogy hamis, és fordítva. A helyzet teljességéhez hozzátartozik az, hogy szükségszerű kapcsolatot teremteni a résztvevők által állított tételek között. A kapcsolat megteremtése pedig nem más, mint a bizonyítás. A bizonyítás tárgya minden esetben a bűncselekmény maga. Emiatt a vádló a bűnösséget, a védő pedig az ártatlanságot akarja bizonyítani. A kérdés az, hogy van - e ennek az eljárásnak olyan sajátossága, amit logikailag meg lehet ragadni. A válasz az, hogy igen. A bűn ténye mindig egy általános állítás. Eszerint például a lopás bűncselekménynek minősül és elkövetése – a körülmények függvényében –

bizonyos ítélet meghozatalát vonja maga után. Másrészt pedig ott van a bűntény - ami a cselekedet maga -, amit valaki elkövetett. Azonban az elkövetett cselekedet nem feltétlenül bűncselekmény, csak abban az esetben, ha valaki felfigyel a törvénybe ütköző voltára és jelzi az illetések hatóságoknak. Az elkövetett cselekmény pedig bizonyos formában beletartozik a törvény lopást meghatározó fogalmának extenziójába. Ha ez minden további nélkül illeszkedik a törvény előírásaiba, akkor az ítélet meghozatala is valamennyire leegyszerűsödik. Tehát formailag az eljárás a törvénnyel „kezdődik”, és az eseten át – a bizonyítás segítségével - vezet el a bíróság döntéséig[30].

Angyal Pál szerint a bizonyítás az a logikai művelet, amelynek útján eszközökön keresztül a bizonyító okok bizonyító erejükkel meggyőződést ébresztenek[31]. *Finkey Ferenc* által megalkotott fogalom szerint a bizonyítás a büntetőper elintézésénél fontossággal bíró tények valóságának vagy valótlanságának megállapítására irányuló logikai művelet. A bizonyítás a legáltalánosabb meghatározás szerint részben a felek, részben a bíróság által végzett szellemi munka[32]. *Irk Albert* a bizonyítás alatt azt a logikai műveletet érti, amelynek célja valamely tény vagy állítás valótlan-sága vagy valósága iránt a bíróság lelkében meggyőződés ébresszen[33]. Az irányzat további képviselő közé tartozik *Vámbéry Rusztem*, aki szerint a bizonyítás azt a logikai műveletet jelenti, amelynek célja, hogy a bíróságban valamely tény vagy állítás bizonyosságának meggyőződését keltse[34].

Mint láthatjuk a logikai felfogás[35] képviselői a bizonyítás logikai fogalmából indulnak ki, amely szerint a bizonyítás lényegében az igaz – már igazolt tételekből – premisszákból levont igazi záráskövetkeztetésben (konklúzió) és a logikai tevékenységben gyökerezik. A legújabb irodalmakban a logikai iskola legjelentősebb képviselője *Nagy Lajos* volt, aki egyenesen „szillogisztikus következtetéssorozatnak” tekinti a bizonyítást. Szerinte a megismerés tárgyának összetettsége következtében a bíróság megismerési tevékenysége, a megismerés teljességét és helyességét alátámasztó bizonyítás igen sokoldalú, sokszor bonyolult és szintén több összefüggés által meghatározott összetételekben jelentkező, szillogisztikus következtetéssorozat. Ez esetben szükségszerű, hogy a bíróság a megismerési folyamat következtében minden vonatkozásban és minden kétséget kizáróan feltárja a bizonyító tények és a bizonyítandó releváns történés közötti oksági kapcsolatot[36]. Ez az ún. szillogizmus – elmélet nem felel meg a büntetőeljárásban folyó bizonyítás valóságos jellegének, mivel azt kizárólag a szillogisztikus összefüggésében nem lehet értelmezni. A bizonyítás lényege nem ragadható meg a formális logika egyetlen elemével[37]. Kifejezetten tévesen fogja fel a bűnügyi bizonyításban megmutatkozó lényeges következtetések jellegét, azok ugyanis sokkal inkább induktív jellegűek és a legkevésbé általánosról egyedire vont szillogisztikus következtetések.

A logikai bizonyításelméletek körébe tartozik *Móra Mihály* bizonyításfogalma is. Álláspontja szerint a bizonyítás fogalmában külön

kiemelkedő szerepe van a következtetésnek. A logikai és a jogi bizonyítás közös elemét abban látja, hogy mindkettőben következtetés útján mutatható ki a bizonyítékok jelenségének igaz, valóságnak megfelelő mivolta[38].

Az ismertetett logikai felfogást sokan nem tartják kielégítőnek, mert a büntetőügyekben folyó bizonyítás túl szűk, egyoldalú meghatározásához vezet. Teljesen figyelmen kívül hagyja, hogy a bizonyítást jogi normák is szabályozzák, hogy nem tisztán logikai gondolati folyamat, hanem tapasztalati – gyakorlati tevékenységet igényel[39].

2.2.2. A büntetőeljárásbeli bizonyítás processzuális felfogása

A bizonyítás processzuális értelemben nem azonos a bizonyítás logikai felfogásával, mivel ugyan a processzuális bizonyításnak eleme a logika, de mégis különböznek egymástól. A bizonyítás logikai felfogása a bizonyítás belső oldalát, addig a processzuális felfogás kifejezetten a külső oldalát ragadja ki és konkretizálja. A processzuális irányzat híveinek nézetei szöges ellentétben állnak a logikai megközelítés által megfogalmazott bizonyításfogalommal.

A bizonyítás büntetőeljárásbeli (processzuális) fogalma felöleli a büntetőjogilag – anyagi és eljárásjogi szempontból – jelentős tényeknek a törvényes bizonyítási eszközök és módszerek útján való megismerését (azaz tények felderítését), továbbá e tények megtörténtének a bizonyítási eszközökkel való igazolását[40]. A processzuális irányzat képviselői abból indulnak ki, hogy a bizonyítás egy jogilag szabályozott cselekménysorozat. A felfogás híveinek álláspontja csupán abban különbözik, hogy a bizonyítást a felek vagy csak a bíróság vagy pedig a felek és a bíróság együttesen végzik egy törvényileg szabályozott tevékenységként. Ez azt jelenti, hogy lényegében a bizonyítást a bizonyításindítványozás, a bizonyításfelvétel és a bizonyítás eredményének megállapítása mozzanataira tagolják. Ez az álláspont elsősorban a polgári eljárásjog irodalmában terjedt el[41], azonban a büntetőeljárásjog irodalmában nem jelentkezik kifejezetten.

A processzuális felfogás bizonyításfogalma szerint a bizonyítás nem más, mint a jog által szabályozott tevékenység, amelyben csak meghatározott alanyok meghatározott bizonyítási eszközökkel vehetnek részt, és a tevékenység csak a törvényben megjelölt kérdések eldöntésére irányul. A bizonyítás eljárásjogi értelmezése szerint a bizonyítás tehát nem más, mint a törvényben meghatározott alanyok tevékenysége, amelyek az ott meghatározott bizonyítási eszközökkel és formában a bűncselekmények elkövetésének vagy meg nem történtének megállapítására és a büntetőjogi felelősség eldöntésére irányulnak[42].

Tremmel Flórián kifejezetten elutasítja a bizonyítás processzuális felfogását. Szerinte ugyanis a bűnügyi bizonyítás nem csupán a bizonyítási jog „alkalmazása” illetőleg érvényesülése. Az összes törvényi rendelkezése

betartása sem fog sikeres bizonyítást eredményezni, hogyha az eljáró hatóság „csak annyi” tevékenységet fejt ki, amennyit a Be. előír számára. A tapasztalati tények egyértelműen azt mutatják, hogy a büntetőeljárásban folyó bizonyítás nem csupán jogilag szabályozott tevékenység, hanem olyan tartalmi oldallal rendelkező folyamat, amelynek a jog csak bizonyos keretet és garanciákat tud biztosítani. A logikai és processzuális felfogás véleménye szerint abban a közös fogyatékoságban szenved, hogy metafizikus módon próbálja feltárni a bizonyítás lényegét, mivel az egyik a bizonyítás belső, a másik a külső oldalát ragadja meg[43].

2.2.3. Bizonyítás a büntetőeljárásban ismeretelméleti nézőpontból

Az ismeretelméleti megközelítés képviselői szerint a büntetőügyekben lefolytatott bizonyítás az emberi megismerés sajátos része, amely a feltárás és az igazolás főbb mozzanatcsoportjaira tagolható.

Az ismeretelmélet[44] a bizonyítás lényegét tehát abban látja, hogy az speciális része az emberi megismerésnek, vagyis nem mást, mint egy – mind a bizonyítás tárgyára, mind alanyára, mind eszközeire és módszereire tekintettel – közvetett és összetett megismerési folyamat. A bizonyítás közvetett megismerés jellege a büntetőügyekben szükségszerűen adódó időbeli – a múltbeli történés jelenbeli megállapításában – és térben (máshol folyik a bizonyítás, mint ahol történt az esemény) közvetettségéből és ezzel együtt a közvetlen, tapasztalati megismerés kizártságából fakad, tehát abból, hogy érdemben nincs lehetőség a bűncselekmény reprodukálására, hanem csak rekonstrukciójára. Ezen túlmenően a megismerés folyamatának a nehézségét fokozza a bizonyítás összetett és bonyolult jellege. Ugyanis nem csak a történeti esemény (mint a megismerés tárgya) lehet szerteágazó, hanem a rendelkezésre álló megismerési eszközök és módszerek is[45].

A megismerési folyamat vonatkozásban igazolt állítás az, mely szerint a büntetőeljárás „főtárgyalást” megelőző szakaszában a megismerés egy szelektív tevékenységen alapul, amit nagyban befolyásol a megismerés alanyainak (nyomozóhatóság, szakértő, ügyész stb.) szervezeti hovatartozása és célja. A legelterjedtebb az a nézőpont, hogy a személyes készítés az, amely a megismerés tárgyát számukra megközelíthetővé teszi. Ez a sajátos módszer az analízis, amellyel például a helyszíni tapasztalatokat, a tanúvallomásokban állított tényeket, az okirati és tárgyi bizonyítékokat elemeire bontják, tartalmilag elemzik, formailag meghatározzák és rögzítik. A módszer sajátos irányból való megközelítéssel is párosul. Ez az irány a cselekményt, vagy az elkövetőhöz vezető nyomokat, illetve magát az elkövetőt úgy helyezi a problémamegoldás középpontjában, ahogy a felmerült gyanú megalapozásához szükséges, vagy a tett bizonyításához elegendő és alkalmas bizonyíték beszerzésére, egyúttal egy ún. válogatásra kényszeríti a megismerő alanyt. A bizonyítékok válogatása az ismeretlen problémahalmaz elemző megközelítésének felel meg. Ez a válogatás

a bizonyítandó tények relevanciájából eredő objektív követelmény, másrészt azonban a bizonyítékok felkutatásának szóba jöhető területét leszűkítő szubjektív tényező. A szelektivitás a keresést a problémátér ígéretesnek látszó régiói felé tereli, és így a megoldások fölfedezéséhez többnyire csupán a teljes tér elenyésző hányadának átkutatására van szükség. Ennek eredményeképpen, ha sikerül a meglegedésre okot adó kritériumoknak megfelelő megoldást megtalálni, akkor a keresés befejeződik[46]. A bizonyítás e műveletei és „munkafolyamata” nagyrészt a nyomozás szakaszára jellemző. Ez a tevékenység ciklikusan ismétlődő munkamozzanatokból tevődik össze (felfedezés, felismerés, megtalálás, megvizsgálás, mérés, elemzés, válogatás, optimalizálás, megfigyelés, vázlatolás, fényképezés, jegyzőkönyvezés stb.). Amikor bizonyítás során történő bizonyíték beszerzésről van szó, nem szerencsés elkülöníteni a rögzítés műveletétől, ugyanis annak elmulasztása a bizonyíték megsemmisülését vagy hitelességének kétségessé válását okozhatja.

A megismerés tehát a büntetőeljárás során valamennyi perszakaszban megtalálható jelenség, mivel a megismerés eredményei – mint a bizonyítás eredményei – egymásra épülnek. A megismerés szintézise a bírósági tárgyalás kontradiktórius keretei között teljesül be. Az ítélelhozatal előtt a bíróság meghallgatja mind a vád, mind a védelem álláspontját, bizonyítékértékelését és érvelését. A bíró így az egész eljárás összes ismert bizonyítékát felülvizsgálva értékeli a megállapítható tényeket. A bizonyítási eljárás eredményeként megismerni nemcsak az egyes tényeket, cselekményeket, azok kiváltó okait lehet, hanem a korábban rejtve maradt összefüggéseket is. Ezért lehet a főtárgyalást funkcionálisan a megismerés folyamat alatt „előkerült” tények közötti szintézis színterének nevezni[47].

2.2.4. Egyéb bizonyításelméleti megközelítések

A fent ismertetett jogirodalmi álláspontokon kívül kialakultak más nézőpontok is a bizonyítás elméleti meghatározása céljából. Ezek között vannak olyan elméletek, melyek nem teljesen kifejezett álláspontot fogalmaznak meg, más néven egyáltalán nem adnak fogalmi meghatározást a büntetőeljárásbeli bizonyításra. Emellett megjelentek teljes mértékben határozottan megfogalmazott koncepciók is.

Az egyik ilyen elméleti megközelítés az *ún. meggyőződés elmélet*, amely nem más, mint a bizonyítás *pszichikai irányzata*. A büntetőeljárásjog tudományában[48] Kocsis Mihály az irányzat fő képviselője, aki szerint a büntetőeljárás szerveinek, a feleknek és az eljárásban szereplő más személyeknek azt a tevékenységét, amely azt célozza, hogy az eljáró hatóságok és szervek meggyőződést szerezzenek a büntetőjogi főkérdésben meghozandó döntés vagy teendő intézkedés szempontjából lényeges tények valósága vagy valótlanága felől, és a meggyőződés útján a jelentős objektív tényeket megállapítsák, bizonyításnak nevezzük. Móra a magyarázatában kiemeli azt,

hogy a bizonyítás fogalmának súlyponti eleme a meggyőződés, tehát azt a tudati és akarati állapotot, amely szerint a bíróság mindenféle aggályoktól mentesen biztosnak, a külső világgal egyezőnek tartja tudatának tartalmát[49]. Ez a pszichikai megközelítés túlzottan a bizonyítás eredményére utal, és a bizonyítás tartalmi elemeit, fogalmi ismérveit nem domborítja ki. Az viszont igaz, hogy a *Farkas József* által megfogalmazott pszichikai nézőpont igen közel áll a köznapi felfogáshoz. Az élet minden területén szükség van a bizonyításra, mint meggyőződést szerző tevékenységre. Azonban mivel az életviszonyok különféle területeiről van szó, ezért az is szükséges, hogy az egyes területeken más és más eszközökkel, módszerekkel és technikákkal fogatosítsák a bizonyításhoz tartozó és egymással összefüggő műveleteket, amelyeknek a legsajátosabb fogalmi jegyei a bizonyítás meghatározásában kerülnek kiemelésre.

Ha már az elméleti megközelítésekről van, mindenképpen szót kell ejteni a ***kriminalisztikai bizonyításelméletéről***. *Viski László* fejtette ki talán elsőként, hogy a kriminalisztika elméletének a tételeit, módszereit nem csak a bünygyi nyomozásban, hanem az eljárás későbbi szakaszában is, sőt a polgári, szabálysértési és fegyelmi eljárásban is felhasználhatják. A kriminalisztikai tevékenység nem más, mint a múltban lejátszódó események rekonstruálására irányuló sokoldalú szellemi és gyakorlati tevékenység, amely a vizsgált eseményekre vonatkozó eljárási céloknak és szabályoknak megfelelően a szükséges és lehetséges cselekvések tervszerű és tudatos végrehajtásával az objektív igazság megállapítására irányul[50]. A kriminalisztika tehát a bizonyítékok keletkezésének és tükröződéseinek törvényszerűségeit, azok megszerzésének és felhasználásának legcélravezetőbb módszereit és eszközeit kutatja, valamint bocsátja a jogalkalmazás rendelkezésére[51]. A kriminalisztikai és processzuális bizonyításelmélet a tárgyat tekintve nem különíthető el egymástól élesen. Mindkét bizonyításelmélet – igaz eltérő szemléletmóddal – ugyanarról a büntetőeljárásban zajló megismerési folyamatról fejt ki álláspontját. A processzuális nézőpont tudatosan számol azzal, hogy csak az igazság megismerése töltheti ki a jogi formákat, amíg a kriminalisztikai felfogás az egész tevékenységet a tételes jog keretei közé helyezi. A processzuális elmélet azt ragadja meg az eljárási folyamatban, ami szabályozható, ezért fő kifejezési eszköze a jogi norma. A kriminalisztika tárgyai viszont a megismerésnek azok a mozzanatai, amelyek a tapasztalatokon, a hipotéziseken, a tervezhetőségen és az elemző – értékelő készségen alapuló szabad választással jellemezhetőek. Az eljárási felfogás szintetizálja a lehetséges megismerési formákat, és mindig a jövőre tekintve határozza meg a büntetőigény érvényesítésének rendjét. Ezzel szemben a kriminalisztika analitikus módon jár el, és a múltat helyezi a középpontba. A kriminalisztika számára az a kérdés, hogy hogyan lehetséges a büntetőjogi jelentőséggel bíró múltbeli eseményt az igazságszolgáltatás érvényesítése során meghozandó döntés érdekében rekonstruálni. Az eljárási célok fókuszában a végeredmény áll, ami lehet a valóság megismerése, vagy olyan megállapítás, amely szerint a

releváns múlt a büntetőeljárás számára a bizonyosság erejével nem ismerhető meg. A nyomozás legfontosabb irányjelzői a kiinduló adatok, ezért középponti kategóriája a gyanú, valamint az a folyamat, amely a valószínűség különböző fokozatin keresztül a bizonyosságig vezet. A processzus végső célja maga az igazságszolgáltatás, a belső meggyőződésre alapított teljes tényállás megállapítása és annak jogi értékelése az eljárást lezáró döntésben. A nyomozás végcélja az igazságszolgáltatás előkészítése, a bizonyítandó tények azonosítása a bizonyító tények segítségével. Az eljárás vonatkozásában az igazságszolgáltatás rendjét és menetét az eljárási törvény határozza meg, ezzel szemben a nyomozás menetét és rendjét a nyomozási terv foglalja magában. A büntetőigény érvényesítésére csak a múltban már lezáródott bűncselekménygyanús magatartásokkal kapcsolatban kerülhet sor, a nyomozás azonban alkalmazható a jelenben éppen zajló bűnös folyamatok felderítésére, amelynek elsődleges célja a súlyosabb bűncselekmények megakadályozását szolgáló sürgősségi beavatkozás és a tettenérés[52].

A bizonyítás folyamatának értelmezésekor találkozhatunk olyan meghatározással, amely a **bizonyítás perrendszerűségének** követelményét emeli ki. De mi is az a perrendszerű bizonyítás? A legegyszerűbben úgy lehetne megmagyarázni, hogy a perrendszerű bizonyításon a jogilag szabályozott bizonyítási eljárások láncolatát értjük, amelynek a célja az, hogy az állami büntetőigény elbírálásához szükséges határozatok belső meggyőződésre alapozott meghozatala a Be - ben meghatározott normáknak megfelelően történjen. Az anyagi igazság érvényre juttatása érdekében a perrendszerű bizonyítás keretei között a nyomozóhatóság nemcsak felderíti a büntetőjogi szempontból jelentős tényeket, hanem perrendszerűen – az eljárási törvényben konkrétan megfogalmazott szabályok szerint - rögzíti is azokat, mint vádemeléshez szükséges bizonyítékokat. Ezért rejt magában veszélyeket az a megoldás, amikor a bíróság a bizonyítékokat nem a perrendszerűen lefolytatott – vagyis közokiratokban dokumentált – nyomozás iratanyagából, hanem csak az ügyész és a védő előterjesztésében és „keresztkérdősködése” következtében a tárgyaláson ismerhetné meg, illetve csak az akkor felvett bizonyítékokra alapozhatná döntését[53]. Ez a gyakorlat főleg az Amerikai Egyesült Államokban bevett, amit az ottani jogászok azzal magyaráznak, hogy az esküdtek elfogulatlanságát akarják megóvni azzal, hogy azok nem ismerhetik meg a nyomozás anyagait a tárgyalás előtt. Sőt ideális megoldásnak azt tartanák, hogy a bíró sem ismerhetné meg az előzetes eljárás anyagait, és ítéletét csak a tárgyaláson felvett bizonyítás alapján hozhatná meg. Ez mégis lehetetlen, ugyanis így nem tudna a bíró a tárgyalásra felkészülni. A hivatásos bíróról azonban vélelmezhető, hogy függetleníteni tudja magát a nyomozás anyagától, a laikusoktól azonban ez nem várható el[54].

A törvényesség és jogállamiság alkotmányos követelménye miatt igenis szükség van a bizonyítás perrendszerű lefolytatására, különben az eljárási törvényben megfogalmazott normák értelmüket vesztenék. A jogszabály

betartása egy ún. garanciát is biztosít a büntetőeljárásban lefolytatott különféle bizonyítási cselekmények szabályszerűségének és törvényességének megítélése során. Egyetértek azonban azzal a felvetéssel, hogy a nyomozás során perrendszerűen rögzített bizonyítékok nagy terjedelmű aktamennyiségét csökkenteni kellene, ugyanis a bíróság a tárgyaláson az ott elhangzottak és a nyomozási iratok összevetése alapján hozza meg döntését. A nyomozás leegyszerűsítése az „okirat gyártás” szempontjából egy hasznos lépés lenne az eljárás gyors és eredményes lefolytatása érdekében. A nagy mennyiségű iratokat, a részletes jegyzőkönyveket tartalmazó vastkos aktákat helyettesíteni lehetne tömör, de a lényeget tartalmazó jelentésekkel a megismételhető eljárási cselekmények esetében (pl. tanúkihallgatás)[55].

2.3. Mennyire korszerűek a bizonyításelméletek?

Ezek az elméletek szemléletesen és konkrétan próbálják meghatározni a büntetőeljárásbeli bizonyítás lényegét az eddig megszerzett elméleti és gyakorlati tapasztalatok fényében. Azonban a bizonyításelméleti alapfogalmakat nem lehet „bebetonozni” az évtizedekkel ezelőtt megszületett szemléletmódok alapján.

A társadalmi fejlődésnek a jogfejlődésre gyakorolt hatása a büntetőeljárásjog tudományának területén a legélesebben a bizonyítási mechanizmusok fejlődésével kapcsolatban jelentkezik. Ennek az a legfőbb indoka, hogy a kriminalisztika tudománya[56] és a kriminalisztikai módszerek rendkívül gyorsan és látványosan fejlődnek, új technikák és taktikák kerülnek kidolgozásra a bűncselekmények minél eredményesebb felderítése érdekében. A modern társadalmi életviszonyokban bekövetkezett traszformációk hatására újabb és újabb típusú bűncselekmények jelennek meg a mindennapokban, ezért feltétlenül szükségessé válik a bűncselekmények hatékony felderítésére irányuló korszerű módszerek kidolgozása és alkalmazása.

A bizonyítási eljárás és az erre vonatkozó elméletek megalkotásakor a korszerűség igényét is figyelembe kell venni, amely elsősorban a tudományos – technikai fejlődéssel függ össze. Ezek az újszerű igények több szempontból új lehetőséget adnak a jogalkotónak és a tudomány művelőinek arra, hogy az új követelményeknek megfelelő normákat és tudományos álláspontokat alakítsanak ki. A fejlődés elsősorban az anyagi büntetőjog továbbfejlesztését határozza meg, ugyanis a műszaki és társadalmi fejlődés következtében egyre több olyan jellegű bűncselekmény elbírálás szükséges, amelyek összetettségüknél fogva sokszor egészen sajátos, legtöbbször komplex felderítési, megismerési és bizonyítási módszerek alkalmazását teszik indokolttá. Az új felderítési, rögzítési és bizonyítási eljárások (műszaki, ballisztikai, vegytani, orvostani stb.) legáltalánosabb jellemzője, hogy objektív jellegűek, tehát nem személyektől (tanú, terhelt vallomása stb.) függnek, hanem szubjektív elemektől nagyrészt függetlenek, a szaktudományok által értékelt, és a tudományos gyakorlat által

elfogadott rögzítési és értékelési módszerekkel, adatokkal dolgoznak. Különös jelentősége van ezzel kapcsolatban annak, hogy azoknak a tudományos tételeknek a helyességét, amelyek ezeknek a bizonyítási módszereknek a talaján állnak, a gyakorlat már bebizonyította[57]. Ezek a dinamikusan bekövetkezett változások megkövetelik azt, hogy maga a büntetőeljárás, a büntetőeljárásbeli bizonyítás és az ezeket meghatározó diszciplínák továbbfejlesztése és korszerűsítése folyamatos legyen. Elmondható tehát az, hogy kívánatos lenne a kor követelményeihez és változásaihoz igazítani a már kialakított bizonyításelméleti alapfogalmakat.

Talán hihetetlennek tűnik, de a fejlett nyugati jogállamok dogmatikájában nem találhatók bizonyításelméleti meghatározások. Ennek a jelenségnek az az oka, hogy a büntetőügyekben folyó bizonyítás lényegében egy sajátos – közvetett és összetett – megismerési folyamat, és mint ilyen, jellegénél fogva szükségszerűen érdemben jogilag nem szabályozható. A legjobbnak látszó jogi szabályozás és annak maradéktalan alkalmazása sem elégséges biztosítéka annak, hogy az adott bűnügyben az igazságot elérjék, a való tényállást megállapítsák. A bizonyításelméleti alapfogalmak kimunkálásának elhanyagolása a nyugati jogállamokban egy sajátos jogintézménynek, nevezetesen a laikus bíráskodásnak[58] – az esküdtbíráskodás intézményesülése – is köszönhető. Ha ugyanis az esküdteknek – részletes indokolás nélkül – az ún. belső meggyőződésüket követve csupán szavazniuk kell a ténykérdésről, a hivatásos bíró pedig lényegében csak jogot alkalmaz és büntetést szab ki, akkor nem mondható szükségesnek egy tudományosan megalapozott elméleti háttér (elméleti fogalom-meghatározás)[59].

A bizonyítás fogalmának meghatározásakor tehát nem lehet figyelmen kívül hagyni a megismerő alany szubjektivitását[60], továbbá a megismerési folyamatokat befolyásoló tényezőket, a megismerési folyamat érzéki – gyakorlati és gondolati – logikai oldalának összefüggéseit. A bizonyítás fogalmának, tudományos meghatározásának – vagyis a bizonyításelméletnek – a bizonyítékok elvi és gyakorlati kérdéseivel[61] kell foglalkoznia.

3. Záró gondolatok

A bűnügyekben folytatott bizonyítás tehát egy sajátos része az emberi megfigyelésnek, amelynek során egyedi és a múltba lejátszódó történéseket, emberi magatartásokat és az ezekhez kapcsolódó külső és belső körülményeket kell bizonyítani. A büntetőeljárás során lefolytatott bizonyítás egyedisége folytán közel áll a hétköznapi megismeréshez, azonban különbözik az elméleti és tudományos igényű bizonyítástól, amely alapvetően az általános törvényszerűségek feltárására, nem pedig az ún. ténybizonyításra törekszik[62].

A bizonyítás tehát nem más, mint valamely ítélet (tétel, hipotézis, elmélet) igazságának, helyességének kimutatása olyan „ítéletek”, tételek segítségével, amelyeknek igazságát már kimutatták, igazolták, bebizonyították.

A büntetőeljárásjogi értelemben vett bizonyítás jogilag jelentős, eldöntendő tényekre vonatkozik, ezért „ténymegállapítási” bizonyításnak is nevezik, és ezért szükségszerű előfeltétele a jogalkalmazásnak[63].

A tények valóságának megállapításában és e megállapítások ellenőrzése tekintetében bizonyításelméleti és módszertani ismeretekre szokás támaszkodni. A bünygyi bizonyításelméletek és a módszertan a kriminalisztikánál jelentősen bővebb területet ölel fel, amennyiben a kutatás iránya nem csak a nyomozás perszakaszára korlátozódik. A bizonyításelmélet mindig az igazság, a megismerés, a bizonyítás, valamint a bizonyítási rendszerek processzuális összefüggéseit magyarázza igazolható tézisekkel.

A büntetőeljárás folyamatának vizsgálata során mindig a bizonyítás az a momentum, amelyre a fő hangsúly helyeződik évszázadok óta. Ez valószínűleg azért van, mert a büntetőeljárás elsődleges célja az igazság kiderítése és annak megállapítása. Azonban az igazság feltáráshoz vezető út a bizonyítás keretén belül elvégzett eljárási cselekmények törvényben meghatározott elvégzése során vezethet el minket a büntetőjogi főkérdés megoldásához.

4. Felhasznált források jegyzéke:

- Angyal Pál: A magyar büntető eljárásjog tankönyve I – II., Budapest, 1916

- Balla Lajos: Részbizonyítás a másodfokú eljárásban, in: A büntető ítélet igazságtartalma (Szerk.: Erdei Árpád), Budapest, Magyar Közlöny Lap – és Könyvkiadó, 2010

- Bíró Gyula: Kriminalisztika, Debrecen, Lícium – ART Könyvkiadó Kft., 2007

- Bodor Tibor – Csák Zsolt – Somogyi Gábor – Szepesi Erzsébet – Szokolai Gábor – Varga Zoltán: A büntetőeljárási törvény magyarázata 1., Budapest, Complex, 2008

- Bócz Endre: A büntetőeljárásbeli bizonyítás néhány szemléleti és elméleti kérdése, Magyar Jog, LV. évf., 2. szám, 2008

- Bócz Endre: Elgondolások a büntetőeljárás újrakodifikálásához, Belügyi Szemle, XXVIII. évf., 1. szám, 1990

- Bócz Endre: Kriminalisztika 1., Budapest, BM. Duna Palota és Kiadó, 2004

- Búzás Huba – Nagy Sándor: A büntetőeljárás új kodifikációja bizonyításelméleti nézőpontból, Magyar Jog, XLIII. évf., 7. szám, 1996

- Cséka Ervin – Nagy Lajos: A bizonyítás általános kérdései a büntetőeljárás törvényben, Jogtudományi Közlöny, XXVII. évf., 9. szám, 1972
- Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Károlyi Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály: A büntetőeljárás jog alapvonalai I., Szeged, Bába Kiadó, 2006
- Erdei Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása avagy a bizonyításelmélet szent tehene, Magyar Jog, XXXVIII. évf., 4. szám, 1991
- Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, Budapest, KJK, 1987 (Erdei I.)
- Farkas József: A bizonyítás a polgári perben, Budapest, 1956
- Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Budapest – Pécs, Dialóg Campus, 2004
- Finkey Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve, Budapest, 1916
- Finszter Géza: Bizonyításelméletek a jog világában, Rendészeti Szemle, LIV. évf., 7 – 8. szám, 2006
- Garamvölgyi Miklós: Kriminalisztika. Általános rész, Budapest, BM Tanulmányi és Módszertani Osztály, 1961
- Gál László: A jogi érvelés logikája, in: *Pro Iuvenibus Iuratis* és a *Pro Philosophia Alapítvány* által 2000 nyarán közösen szervezett Csíkszépvízi II. Jogász Nyári Egyetemen tartott előadás szerkesztett változata
- Hautzinger Zoltán – Herke Csongor: Új magyar büntetőeljárás dióhéjban, Pécs, EDU – LEX. Bt. Kiadó, 2003
- Herbert A. Simon: Korlátozott racionalitás, Budapest, KJK, 1982
- Irk Albert: A magyar büntető perjog vezérfonala, Pécs, 1931
- Kertész Imre – Pusztai László: Quo vadis büntetőeljárás?, Jogtudományi Közlöny, XLVII. évf., 3 - 4.szám, 1992
- Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Budapest, Osiris, 2008
- Király Tibor: A bírói megismerés határai a büntető eljárásban, Jogtudományi Közlöny, XXIV. évf., 11. szám, 1969

- Király Tibor: Büntetőeljárás jog, Budapest, Osiris, 2008 (Király I.)
 - Kovács Gyula: Nyomozási alapismeretek, Budapest, Rejtjel Kiadó, 2004
 - Molnár József: A kriminalisztika tudományának története, Budapest, BM. Kiadó, 2004
 - Móra Mihály: A bizonyítás fogalma, tárgya, és a bizonyítékok mérlegelése a büntető eljárásban, Jogtudományi Közlöny, XV. évf., 12. szám, 1960
 - Móra Mihály – Kocsis Mihály: A magyar büntető eljárási jog, Budapest, 1961
 - Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben, Budapest, 1985
 - Pethő Erzsébet Margit: A modern kriminalisztikai eszközök bizonyítékként történő értékelése a büntetőeljárásban, Budapest, 2004
 - Révai (Hypertextes) Nagy Lexikona (Woodstone Interactive CD-ROM Fejlesztő és Kiadó Kft., Budapest, 1998).
 - Tremmel Flórián: A bizonyítás és a bizonyíték fogalma a büntetőeljárásban, Pécs, Studia Iuridica Auctoritata Universitatis Pécs Publicata, 71. szám
 - Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban, Budapest – Pécs, Dialóg Campus, 2006 (Tremmel I.)
 - Tremmel Flórián: Továbbfejleszthetők – e a bizonyításelmélet alapfogalmai?, in: Tanulmányok Erdősy Emil Professzor tiszteletére (Szerk.: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor), Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam – és Jogtudományi Kar, 2002
 - Varga Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003
 - Vámbéry Rusztem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve, Budapest, 1916
-

[1]A Debreceni Városi Ügyészség fogalmazója, valamint a Debreceni Egyetem Állam – és Jogtudományi Karának Büntető Eljárási Jogi Tanszékén levelező tagozatos, II. évfolyamos doktorandusz. (Témavezető: Dr. habil. Kardos Sándor).

[2]Balla Lajos: Részbizonyítás a másodfokú eljárásban, in: A büntető ítélet igazságtartalma (Szerk.: Erdei Árpád), Budapest, Magyar Közlöny Lap – és Könyvkiadó, 2010, 106.

[3]Ugyan megcáfolhatatlan tény az, hogy az ember nem ismeri még a világ összes jelenségét, azonban ez nem jelenti azt, hogy ezt a megismerés akadályaként kell értelmezni. Az ember az érzékszervei, az agya által képes a világ megismerésére. Az objektív létezőt ismeri meg, és amit megismerhet, az a valóság, nem pedig egy idea. Nemcsak jelenségeket ismer meg, hanem képes behatolni a felszín mögé, és a dolgok mélyére tekintve megismerni a lényegét. Ha az embernek megvannak a megfelelő eszközei és módszerei, hogy feltárja és kibogozza a legszövevényesebb összefüggéseket, akkor nincsen semmi titkos és rejtőzködő a világ jelenségeiben. (Forrás: Király Tibor: A bírói megismerés határai a büntetőeljárásban, Jogtudományi Közlöny, XXIV. évf., 11. szám, 1969, 549 – 550.)

[4]A dialektikus módszer jellemző vonása, hogy minden fogalom ellentéteket foglal magában, minden fogalom fejlődésen megy keresztül, és e fejlődés közben ellentétekre bomlik, de csak azért, hogy azután új, magasabb egységbe összefoglalódjék.

[5]Varga Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003, 61 – 62.

[6]Nyomoknak lehet tekinteni az emlékezetben megjelent és megmaradt képeket, a dolgokon megmaradt tárgyi nyomokat. Ezek azonban alá vannak vetve a folyamatos változásoknak, amely egy egyetemes természeti törvényszerűség.

[7]Bócz Endre: Elgondolások a büntetőeljárás újrakodifikálásához, Belügyi Szemle, XXVIII. évf., 1. szám, 1990, 55.

[8]Bócz Endre: A büntetőeljárásbeli bizonyítás néhány szemléleti és elméleti kérdése, Magyar Jog, LV. évf., 2. szám, 2008, 78.

[9]Bócz Endre: Kriminalisztika 1., Budapest, BM. Duna Palota és Kiadó, 2004, 141.

[10]Erdi Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, Budapest, KJK, 1987, 171 - 172. (Erdi I.)

[11]Erdi I. i.m. 171 – 172.

[12]BJD. 7648. szám

[13]Erre példa a nem megfelelően lefolytatott helyszíni szemle, vagy az eljárási szabályok megsértésével megszerzett bizonyíték.

[14]Pethő Erzsébet Margit: A modern kriminalisztikai eszközök bizonyítékként történő értékelése a büntetőeljárásban, Budapest, 2004, 3.

[15]A természettudományokban is meglehetősen szegmentált a bizonyítás. Legnagyobb jelentőséggel a matematika, a fizika és a biológia területén rendelkezik.

[16]Valamely állítás igazságának elégséges indokolása más ítéletek (bizonyított tételek) segítségével.

[17]Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Budapest, Osiris, 2008, 281.

[18]Révai (Hypertextes) Nagy Lexikona (Woodstone Interactive CD-ROM Fejlesztő és Kiadó Kft., Budapest, 1998).

[19]A kérdés tehát mindig az, hogy vajon a bizonyítandó ítélet alanya összeegyeztethető – e annak állítmányával.

[20]Ez esetben a bizonyítás teljes lesz, ha az alanyfogalom egész köre ismeretes, ellenkező esetben az indukció nem teljes.

[21]A bizonyításnak az anyagában is éppen úgy lehetnek hibák, mint az alakjában. Ide tartozik a „hysteron – proteron”, ha a bizonyításra nem szoruló tételt még be nem bizonyított érvekkel támogatjuk. A körbe való bizonyítás (petitio principii), ha a még csak bizonyítandó tétel magának az érvnek bizonyítására szolgál (circulus in demonstrando). A ugrás a bizonyításban (saltus in probando), ha a következtetési láncolat nem folyamatos és összefüggő. A bizonyítás akkor is hibás, ha többet vagy kevesebbet bizonyít, mint amit a tétel tartalmaz. Ezt a hibát, fogalomzavarnak (ignoratio elenchi) is nevezzük.

[22]Bodor Tibor – Csák Zsolt – Somogyi Gábor – Szepesi Erzsébet – Szokolai Gábor – Varga Zoltán: A büntetőeljárási törvény magyarázata 1., Budapest, Complex, 2008, 261.

- [23]Kriminalisztikai megközelítésben a bizonyítás a múltban történt bűncselekménygyanús esemény rekonstrukciója abból a célból, hogy az igazságszolgáltatás dönthessen az állam büntetőigényéről.
- [24]Finszter Géza: Bizonyításelméletek a jog világában, Rendészeti Szemle, LIV. évf., 7 – 8. szám, 2006, 70 – 71.
- [25]Búzás Huba – Nagy Sándor: A büntetőeljárás új kodifikációja bizonyításelméleti nézőpontból, Magyar Jog, XLIII. évf., 7. szám, 1996, 398 – 399.
- [26]Tremmel Flórián: A bizonyítás és a bizonyíték fogalma a büntetőeljárásban, Pécs, Studia Iuridica Auctoritata Universitatis Pécs Publicata, 71. szám, 18 – 19.
- [27]Király Tibor: Büntetőeljárás jog, Budapest, Osiris, 2008, 241 – 242. (Király I.)
- [28]A jogi és a kriminalisztikai bizonyítás mind a formális, mind a dialektikus logikai bizonyítást is alkalmazza.
- [29]Kovács Gyula: Nyomozási alapismeretek, Budapest, Rejtjel Kiadó, 2004, 44.
- [30]Gál László: A jogi érvelés logikája, in: *Pro Iuvenibus Iuratis* és a *Pro Philosophia Alapítvány* által 2000 nyarán közösen szervezett Csíkszépvízi II. Jogász Nyári Egyetemen tartott előadás szerkesztett változata, 255 – 256.
- [31]Angyal Pál: A magyar büntető eljárásjog tankönyve I – II., Budapest, 1916, 314.
- [32]Finkey Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve, Budapest, 1916, 277.
- [33]Irk Albert: A magyar büntető perjog vezérfonala, Pécs, 1931, 78.
- [34]Vámbery Rusztem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve, Budapest, 1916, 128.
- [35]A logikai iskola legmeghatározóbb képviselője *Magyary Géza* polgári perjogász volt, aki szerint a bizonyítás lényege a bíróság következtetése és a bizonyító tényekről bizonyítandó tényekre, minden egyéb, a bizonyító eszközök megjelölése és megszemlélése csak a bizonyítás előkészítése.
- [36]Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben, Budapest, 1985, 42.
- [37]Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban, Budapest – Pécs, Dialóg Campus, 2006, 54. (Tremmel I.)
- [38]Móra Mihály – Kocsis Mihály: A magyar büntető eljárási jog, Budapest, 1961, 252.
- [39]Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Budapest – Pécs, Dialóg Campus, 2004, 212.
- [40]Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Károlyi Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály: A büntetőeljárás jog alapvonalai I., Szeged, Bába Kiadó, 2006, 189.
- [41]*Plósz Sándor, Kengyel Miklós és Farkas József* a processzuális irányzat fő képviselői a polgári eljárásjog területén. *Farkas* szerint a bizonyítás egy ún. fejlődési folyamatnak a szintézise, aminek megfelelően „a bizonyítás a bíróság, a felek és a per egyéb résztvevői azon perbeli cselekményeinek az összessége, amelyek arra irányulnak, hogy a per eldöntéséhez szükséges tények fenn – vagy fenn nem állása tekintetében a bíróság meggyőződést szerezzen.” (Forrás: Kengyel i.m. 282.)
- [42]Király I. i.m. 243.
- [43]Tremmel I. i.m. 56.
- [44]Ezt az álláspontot képviseli Király Tibor és Erdei Árpád is.
- [45]Tremmel I. i.m. 58.
- [46]Herbert A. Simon: Korlátozott racionalitás, Budapest, KJK, 1982, 47.
- [47]Búzás – Nagy i.m. 401 – 405.
- [48]A polgári eljárásjog területén *Farkas József* képviseli ezt a nézetet. A már fentebb ismertetett bizonyításfogalma kapcsán (12. oldal) külön kiemeli, hogy „a bizonyítás fogalmának egyik leglényegesebb fogalmi eleme, hogy a bíróság meggyőződésének kialakulására irányul.” Álláspontja védelme érdekében kifejti azt is, hogy meghatározása ugyan nem azonos a bizonyítás logikai fogalmával, viszont nem is ellentétes azzal, majd egyes, felfogásokhoz közel álló irodalmi álláspontok bemutatása után a közfelfogásra is hivatkozik. (Forrás: Farkas József, A bizonyítás a polgári perben, Budapest, 1956, 29 – 41.)
- [49]Móra – Kocsis i.m. 251.
- [50]Bíró Gyula: Kriminalisztika, Debrecen, Lícium – ART Könyvkiadó Kft., 2007, 22.
- [51]Garamvölgyi Miklós: Kriminalisztika. Általános rész, Budapest, BM Tanulmányi és Módszertani Osztály, 1961, 13.
- [52]Finszter i.m. 101 – 102.

[53]Búzás – Nagy i.m. 389.

[54]Kertész Imre – Pusztai László: Quo vadis büntetőeljárás?, Jogtudományi Közlöny, XLVII. évf., 3 - 4.szám, 1992, 181.

[55]Erdei Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása avagy a bizonyításelmélet szent tehene, Magyar Jog, XXXVIII. évf., 4. szám, 1991, 214.

[56]A kriminalisztika „a bűnügyi tudományok mellett elhelyezkedő, a büntetőjogi tudományoktól és a tételes jogtól elszakíthatatlan tudományos diszciplína, a bűnözés kérdéseit nem dogmatikai alapon, hanem ténylegesen jelentkezésükben tanulmányozó bűnügyi tudományok egyike.” (Molnár József: A kriminalisztika tudományának története, Budapest, BM. Kiadó, 2004, 13.)

[57]Cséka Ervin – Nagy Lajos: A bizonyítás általános kérdései a büntetőeljárás törvényben, Jogtudományi Közlöny, XXVII. évf., 9. szám, 1972, 416.

[58]Az már más kérdés, hogy a bizonyításelméleti dogmatika háttérbe szorulását az a pozitív folyamat ellensúlyozza, hogy ezekben a fejlett jogállamokban hosszú évszázadokon át bontakozott ki a jogellenes bizonyítékok intézménye és az összes rendelkezésre álló bizonyíték alapos megvizsgálását szolgáló keresztkérdezőes tárgyalási rendszer, s ezzel együtt az ún. tisztességes eljárás követelménye.

[59]Tremmel Flórián: Továbbfejleszthetők – e a bizonyításelmélet alapfogalmai?, in: Tanulmányok Erdősy Emil Professzor tiszteletére (Szerk.: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor), Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam – és Jogtudományi Kar, 2002, 32 – 33.

[60]Az eljáró hatóságok (rendszerint) közvetett megismerésén túl a bizonyításban közreműködő tanúk, szakértők megismerését is ide kell érteni.

[61]Ide tartozik még különösen a közvetett és jogellenesen beszerzett bizonyítékok keletkezésének és értékelésének vizsgálata is.

[62]Hautzinger Zoltán – Herke Csongor: Új magyar büntetőeljárás dióhéjban, Pécs, EDU – LEX. Bt. Kiadó, 2003, 35.

[63]Móra Mihály: A bizonyítás fogalma, tárgya, és a bizonyítékok mérlegelése a büntető eljárásban, Jogtudományi Közlöny, XV. évf., 12. szám, 1960, 662 – 663.